

გვანსა კვარცხელია

საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს

სამართლებრივი უზრუნველყოფისა და კვლევების დეპარტამენტის კონსულტანტი.

გაუქმებულ ან ძალადაკარგულად გამოცხადებულ სადავო ექტზე საკონსტიტუციო სამართალწარმოება

შინაურსი

აბსტრაქტი

- I. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს ფუნქცია ადამიანის კონსტიტუციური უფლებების დასაცავად;
- II. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოში გაუქმებულ ან ძალადაკარგულად გამოცხადებულ ნორმაზე მსჯელობის პრაქტიკა;
- III. ძალადაკარგული ნორმის წინასწარი კონტროლის მოდელები და ლეგიტიმურობა;
- IV. გაუქმებულ ნორმაზე სამართალწარმოების განხორციელების შედარებითი ანალიზი. შემაჯამებელი შენიშვნები.

უბსტრუქტი

ადამიანის უფლებების დაცვის სტანდარტები მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული ინსტიტუციურად დამოუკიდებელ ორგანოზე, რომელიც ნორმაკონტროლის მეშვეობით ახდენს ხელისუფლებაზე მეთვალყურეობას. სტატია მოიცავს გაუქმებულ ან ძალადაკარგულად გამოცხადებულ ნორმის საფუძველზე სამართალწარმოების გაგრძელების მნიშვნელობას როგორც

სასამართლოს უფლებამოსილებას, პროცედურული ბარიერების გარეშე განახორციელოს კონსტიტუციური მართლმსაჯულება. ადამიანის უფლებების დასაცავად აღნიშნული მექანიზმი ემსახურება პრევენციულ მიზნებს, რადგან პარლამენტს არაკონსტიტუციურად გამოცხადებული ნორმის მსგავსი შინაარსით მიღება ეკრძალება.

პროცედურული საკითხები ხშირ შემთხვევაში მიმართულია სასამართლოს გადატვირთულობის შესამცირებლად, რაც აუცილებელია სასამართლოს ეფექტურად ფუნქციონირებისთვის. თუმცა მნიშვნელოვანია არ გადაილახოს ის ზღვარი, რომლის მიღმაც პროცედურული საკითხები შეაფერხებს ადამიანის უფლებების დაცვას კონსტიტუციური სამართალწარმოებით.

უფრო მეტად სახიფათოა ის შემთხვევა, როდესაც ხელისუფლებას რჩება მანიპულირების ბერკეტი, ხოლო საკონსტიტუციო სასამართლოს ერთმევა დისკრეციული უფლებამოსილება კონსტიტუციური მართლმსაჯულების განხორციელების პროცესში. კერძოდ, პარლამენტს და აღმასრულებელი ხელისუფლების ორგანოებს რჩებათ შესაძლებლობა, სადავო ნორმის არსებითად მიღებამდე გააუქმონ იგი და ამით ავტომატურად გამოიწვიონ სამართალწარმოების შეჩერება.

სტატიაში მიმოხილულია საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს პრაქტიკით ჩამოყალიბებული სტანდარტები, თუ რა შემთხვევაში ხდება გაუქმებულ ან ძალადაკარგულად გამოცხადებულ ნორმაზე სამართალწარმოების გაგრძელება. შედარებითი ანალიზის საფუძველზე განხილული იქნება ის მოდელები, რომლებიც მიღებულია სხვადასხვა ქვეყანაში უმოქმედო ნორმის კონსტიტუციურობის დადგენასთან დაკავშირებით.

I. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს ფუნქცია ადამიანის კონსტიტუციური უფლებების დასაცავად

საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს არაერთ გადაწყვეტილებაში აღუნიშნავს, რომ „ადამიანის ფუნდამენტური უფლებების უზრუნველყოფის უმნიშვნელოვანეს გარანტიას წარმოადგენს საქართველოს კონსტიტუციის მე-7 მუხლი, რომლის თანახმად: „სახელმწიფო ცნობს და იცავს ადამიანის საყოველთაოდ აღიარებულ უფლებებსა და თავისუფლებებს, როგორც წარუვალ და უზენაეს ადამიანურ ღირებულებებს. ხელისუფლების განხორციელებისას ხალხი და სახელმწიფო შეზღუდული არიან ამ უფლებებითა და თავისუფლებებით, როგორც უშუალოდ მოქმედი სამართლით“¹. აღნიშნულიდან გამომდინარე, კონსტიტუციის მე-7 მუხლი ადგენს სახელმწიფოს ვალდებულებებს, პირველი – ცნოს და მეორე – დაიცვას ადამიანის უფლებები.

¹ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2010 წლის 28 ივნისის N 1/468 გადაწყვეტილება საქმეზე „საქართველოს სახალხო დამცველი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“.

სახელმწიფოს მიერ ადამიანის უფლებების ცნობა, პირველ რიგში, გულისხმობს, ვალდებულებას, რომ აღიაროს ის, როგორც ყოველი ადამიანის თანმდევი სიკეთე. დაცვა კი გულისხმობს, სახელმწიფომ უზრუნველყოს ყველა საჭირო ბერკეტის გარანტირება ადამიანის უფლებებით სარგებლობის უზრუნველსაყოფად, მათ შორის, ამ უფლებების სასამართლოში დაცვის შესაძლებლობის ჩათვლით².

ადამიანის უფლებების ცნობისა და უზრუნველყოფის ვალდებულების კონსტიტუციაში აღიარებას ის დატვირთვა აქვს, რომ სახელმწიფომ შექმნას ყველა პირობა ამ უფლებებით სარგებლობისათვის. წინააღმდეგ შემთხვევაში, ადამიანებს დაერღვევათ ფუნდამენტური უფლებები, რაც სამართლებრივი სახელმწიფოსკენ სწრაფვას საეჭვოს გახდის³.

საკონსტიტუციო სასამართლოს უფლებამოსილების ფარგლების დადგენისას მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული მისი ფუნქციური როლი ადამიანის უფლებების დაცვისა და ხელისუფლების სხვა შტოების კონტროლთან მიმართებით იმდენად, რამდენადაც „საკონსტიტუციო სასამართლო არ ახორციელებს მართლმსაჯულებას ერთი კონკრეტული საქმის გადაწყვეტის მიზნით. საკონსტიტუციო სასამართლოს ფუნქცია არის კონსტიტუციური კონტროლის განხორციელება და, აქედან გამომდინარე, ნორმებთან დაკავშირებით გადაწყვეტილებების მიღება... შესაბამისად, საკონსტიტუციო სასამართლო ადგენს, თუ როგორი უნდა იყოს საზოგადოებრივი წესრიგი, როგორი უნდა იყოს ნორმათა ის წრე, რომელიც განსაზღვრავს ამ ქვეყნის საკანონმდებლო ბაზას“⁴.

საქართველოს კონსტიტუციის მეორე თავით აღიარებულ ადამიანის უფლებებთან და თავისუფლებებთან დაკავშირებით მიღებული ნორმატიული აქტების კონსტიტუციურობის შემოწმებისას საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლო განიხილავს ასევე ძალადაკარგულ აქტებსაც. აღნიშნული გამონაკლისი დადგინდა „საკონსტიტუციო სამართალწარმოების შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-13 მუხლის მე-6 პუნქტით, რომლის მიხედვითაც, საკონსტიტუციო სასამართლომ შეიძლება საქმისწარმოება გააგრძელოს, თუკი სადავო აქტი გაუქმდება ან ძალადაკარგულად იქნება ცნობილი საქმის არსებითად განსახილველად მიღების შემდგომ, თუ იგი ეხება საქართველოს კონსტიტუციის მეორე თავით აღიარებულ ადამიანის უფლებებსა და თავისუფლებებს. 2002 წლის 12 თებერვლამდე კანონში აღნიშნული ჩანაწერი არ არსებობდა, რაც იმას ნიშნავს, რომ საქმის განხილვის მომენტისათვის სადავო აქტის გაუქმება ან ძალადაკარგულად ცნობა, ყოველგვარი გამონაკლისის გარეშე, საკონსტიტუციო სასამართლოში საქ-

² იქვე.

³ იქვე.

⁴ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2010 წლის 28 ივნისის N 1/466 გადაწყვეტილება საქმეზე „საქართველოს სახალხო დამცველი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“.

მის შეწყვეტას იწვევდა. მას შემდეგ, რაც საკანონმდებლო სივრცეში აღნიშნული ნორმა იქნა მიღებული საკონსტიტუციო სასამართლოს პრაქტიკა ამ მიმართულებით შეიცვალა. საკანონმდებლო ცვლილებების შემდგომ საკონსტიტუციო სასამართლომ დაიწყო გაუქმებულ ან ძალადაკარგულ ნორმაზე მსჯელობა.

გაუქმებულ ან ძალადაკარგულად გამოცხადებულ აქტზე სამართალწარმოების გაგრძელების წესის შემოღებისას კანონმდებელმა რამდენიმე გარემოება გაითვალისწინა: (1) გაუქმებული ან ძალადაკარგულად ცნობილი ნორმატიული აქტის განხილვის უფლებამოსილება სასამართლოს მხოლოდ იმ შემთხვევაში აქვს, თუ ნორმატიული აქტი ეხება კონსტიტუციის მეორე თავით დაცულ ადამიანის უფლებებსა და თავისუფლებებს; (2) განხილვა მოხდება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ნორმატიული აქტი გაუქმდა ან ძალადაკარგულად გამოცხადდა საკონსტიტუციო სასამართლოში საქმის არსებითად განსახილველად მიღების შემდეგ; (3) სამართალწარმოების სხვა სტადიაზე საკონსტიტუციო სასამართლოს ასეთი უფლებამოსილება არ გააჩნია; (4) საკონსტიტუციო სასამართლოს უფლებამოსილება გაუქმებულ ან ძალადაკარგულ აქტზე სამართალწარმოების გაგრძელების შესახებ დისკრეციულია; (5) საკონსტიტუციო სასამართლო გაუქმებულ ან ძალადაკარგულად გამოცხადებულ აქტს განიხილავს მაშინ, თუ იგი მნიშვნელოვანია ადამიანის კონსტიტუციური უფლებებისა და თავისუფლების უზრუნველსაყოფად.

საკონსტიტუციო სასამართლომ თავისი უფლებამოსილების განმარტებისას აღნიშნა: „საკონსტიტუციო სასამართლო, თავისი ფუნქციიდან გამომდინარე, ზოგადად, ორ მიზანს ემსახურება – ხელისუფლების კონსტიტუციით დადგენილ ფარგლებში ფუნქციონირების უზრუნველყოფას და ადამიანის უფლებების დაცვას ხელისუფლების მხრიდან არათანაზომიერი ჩარევისაგან. ამ პროცესის შედეგად არსებული ნორმების ძალადაკარგულად ცნობა და ახალი ნორმების მიღების მოტივირება კონსტიტუციის უპირობოდ დაცვის უზრუნველყოფას ემსახურება და ზუსტად იმის დემონსტრირებაა, რომ ხელისუფლების არც ერთი შტო არ არის უფლებამოსილი, დაადგინოს კონსტიტუციით გათვალისწინებული წესრიგის საწინააღმდეგო წესები“⁵.

II. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოში გაუქმებულ ან ძალადაკარგულად გამოცხადებულ ნორმაზე მსჯელობის პრაქტიკა

საკონსტიტუციო სასამართლოს პრაქტიკა მნიშვნელოვნად განვითარდა გაუქმებულ ნორმატიულ აქტზე სამართალწარმოების გაგრძელებასთან დაკავშირებით. საკონსტიტუციო სასამართლოს პრაქტიკაში მოუწია სადავო ნორმის გაუქმებისთანავე სამართალწარმოების

⁵ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2010 წლის 28 ივნისის N 1/466 გადაწყვეტილება საქმეზე „საქართველოს სახალხო დამცველი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“.

შეწყვეტა, რადგან კანონმდებლობაში არ არსებობდა შესაბამისი მარეგულირებელი ნორმა. „საკონსტიტუციო სამართალწარმოების შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-13 მუხლის მე-6 პუნქტის მიღების შემდგომ საკონსტიტუციო სასამართლომ განმარტა აღნიშნული ნორმა და, რიგ შემთხვევებში, გამოიყენა იგი. შესაბამისად, პრაქტიკაში არსებობს ძალადაკარგულ ნორმაზე მსჯელობის შემთხვევები. ამასთან, საკონსტიტუციო სასამართლომ მნიშვნელოვნად განარჩია ერთამენთისაგან არსებით განხილვამდე სადავო ნორმის ცვლილება და არსებითი განხილვის შემდგომ შეტანილი ცვლილებები.

პირველი საქმე, რომელიც საკონსტიტუციო სამართალწარმოების ეტაპზე სადავო ნორმის ძალადაკარგულობას ეხება, არის საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 1997 წლის 14 აგვისტოს განჩინება საქმეზე „საქართველოს მოქალაქე იური ბრაცლავსკი საქართველოს პრეზიდენტის წინააღმდეგ“⁶. საკონსტიტუციო სასამართლოს პირველმა კოლეგიამ 1997 წლის 1 აგვისტოს განჩინებით მოქალაქე იური ბრაცლავსკის კონსტიტუციური სარჩელი მიიღო არსებითად განსახილველად. საქმის არსებითად განხილვის დაწყებამდე, ღია სასამართლო სხდომაზე მოპასუხე მხარემ განაცხადა, რომ სადავო ნორმა შეიცვალა, რის შედეგადაც აღარ არსებობდა დავის საგანი და მისი არარსებობის გამო უნდა შემწყდარიყო საქმისწარმოება. საკონსტიტუციო სასამართლომ შეწყვიტა სამართალწარმოება და განაცხადა, რომ „შეიცვალა სადავო ნორმის შინაარსი და ახალი რედაქცია უკვე აღარ შეეხება სრულწლოვან შვილებს. ეს არსებითად იმას ნიშნავს, რომ ნორმის სადავო ნაწილი საქმის არსებითი განხილვის მომენტი-სათვის გაუქმებულია, ძალადაკარგულია“⁷.

2008 წლის 23 ივნისს საკონსტიტუციო სასამართლომ გადაწყვეტილება მიიღო საქმეში „საქართველოს მოქალაქე სალომე წერეთელი-სტივენსი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“⁸. ამ საქმეში დავის საგანს წარმოადგენდა „სამოქალაქო აქტების რეგისტრაციის შესახებ“ საქართველოს კანონის 44-ე მუხლის მე-5 პუნქტის სიტყვები“... და სააგენტოს თანხმობით“ კონსტიტუციურობა საქართველოს კონსტიტუციის 36-ე მუხლის პირველ პუნქტთან. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს მეორე კოლეგიამ აღნიშნული საკონსტიტუციო სარჩელი არსებითად განსახილველად მიიღო 2007 წლის 25 ოქტომბერს. საქართველოს პარლამენტმა 2008 წლის 21 მარტს სადავო ნორმაში შეიტანა ცვლილებები. განხორციელებული ცვლილებების შედეგად, „სამოქალაქო აქტების რეგისტრაციის შესახებ“ საქართველოს კანონის 44-ე მუხლის მე-5 პუნქტი ჩამოყალიბდა შემდეგი რედაქციით: „უცხო ქვეყნის მოქალაქესთან ან მოქა-

⁶ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 1997 წლის 14 აგვისტოს N 1/15/38 განჩინება საქმეზე „საქართველოს მოქალაქე იური ბრაცლავსკი საქართველოს პრეზიდენტის წინააღმდეგ“.

⁷ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 1997 წლის 14 აგვისტოს N 1/15/38 განჩინება საქმეზე „საქართველოს მოქალაქე იური ბრაცლავსკი საქართველოს პრეზიდენტის წინააღმდეგ“.

⁸ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2008 წლის 23 ივნისის N 2/2/425 გადაწყვეტილება საქმეზე „საქართველოს მოქალაქე სალომე წერეთელი-სტივენსი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“.

ლაქეობის არმქონე პირთან ქორწინების რეგისტრაცია წარმოებს საქართველოს სამოქალაქო კოდექსითა და ამ კანონით დადგენილი წესით⁹. ნორმის ამგვარ ჩამოყალიბებასთან დაკავშირებით საკონსტიტუციო სასამართლომ განაცხადა, რომ ნორმის ახალი ფორმულირება აღარ ითვალისწინებს სამოქალაქო რეესტრის სააგენტოს თანხმობას საქართველოს მოქალაქისა და უცხო ქვეყნის მოქალაქის ქორწინების რეგისტრაციისას. შესაბამისად, გასაჩივრებული ნორმა ჩამოყალიბდა იმდაგავარად, რომ ამოღებულ იქნა სადავო სიტყვები.

აღნიშნულ საქმეში საკონსტიტუციო სასამართლომ „საკონსტიტუციო სამართალწარმოების შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-13 მუხლის მე-6 პუნქტი გამოიყენა და განაგრძო საქმისწარმოება, მიუხედავად იმისა, რომ გასაჩივრებულ ნორმაში მოსარჩელის მიერ სადავოდ გამხდარი შინაარსი გაუქმდა. საკონსტიტუციო სასამართლომ მიიჩნია, რომ სამართალწარმოების გაგრძელება მნიშვნელოვანი იყო ადამიანის უფლებების უზრუნველსაყოფად.

შედეგად, საკონსტიტუციო სასამართლომ დააკმაყოფილა კონსტიტუციური სარჩელი „საქართველოს მოქალაქე სალომე წერეთელი-სტივენსი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“. საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება ძალაში შევიდა სასამართლო სხდომაზე საჯაროდ გამოცხადების მომენტიდან, თუმცა სარეზოლუციო ნაწილში საკონსტიტუციო სასამართლოს არ მიუთითებია, რომ სადავო სიტყვები იურიდიულად ძალადაკარგულად იქნეს ცნობილი, ვინაიდან ის გადაწყვეტილების გამოტანის მომენტისათვის უკვე გაუქმებული იყო. აღნიშნული პრეცედენტი ცხადად განმარტავს, რომ საკონსტიტუციო სასამართლოს ფუნქცია არა მხოლოდ კონკრეტული მოსარჩელის ინტერესებით შემოიფარგლება, არამედ იგი სამართლებრივ წესრიგში კონსტიტუციური პრინციპების განმარტებისა და დამკვიდრების წყაროა.

საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლომ 2014 წლის 4 თებერვალს გამოიტანა გადაწყვეტილება საქმეზე „საქართველოს მოქალაქეები – ლევან ასათიანი, ირაკლი ვაჭარაძე, ლევან ბერიანიძე, ბექა ბურჯაშვილი და გორა გაბოძე საქართველოს შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის მინისტრის წინააღმდეგ“⁹. არსებითი განხილვის შემდგომ ერთი სადავო ბრძანება ძალადაკარგულად გამოცხადდა, ხოლო მეორეში ცვლილება შევიდა, სადაც სიტყვა „ჰომოსექსუალიზმის“ ნაცვლად გამოყენებულია ტერმინი „მამაკაცის სქესობრივი კავშირი მამაკაცთან“.

საკონსტიტუციო სასამართლომ აღნიშნულ საქმეზე გამოიყენა „საკონსტიტუციო სამართალწარმოების შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-13 მუხლის მე-6 პუნქტი და საქმეზე გააგრძე-

⁹ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2014 წლის 4 თებერვლის N2/1/536 გადაწყვეტილება საქმეზე „საქართველოს მოქალაქეები – ლევან ასათიანი, ირაკლი ვაჭარაძე, ლევან ბერიანიძე, ბექა ბურჯაშვილი და გორა გაბოძე საქართველოს შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის მინისტრის წინააღმდეგ“.

ლა არსებითი განხილვა. მიუხედავად სადავო ნორმებში განხორციელებული ცვლილებებისა, აღნიშნულ საქმეში მოსარჩელე მხარე კვლავ პრობლემატურად მიიჩნევდა ახალ ჩანაწერს. საკონსტიტუციო სასამართლომ აღნიშნა, რომ 2013 წლის პირველი მარტის საოქმოდ ჩანაწერით, არსებითად განსახილველად მიღებული სადავო ნორმების რედაქცია იყენებს ტერმინს „ჰომოსექსუალიზმი“, რაც უკავშირდება ჰომოსექსუალ პირებს. საკონსტიტუციო სასამართლოს განმარტებით, „მოსარჩელეთა მიერ სარჩელში და არსებითი განხილვის სხდომაზე წარმოდგენილი განმარტებების მიხედვით, „ჰომოსექსუალიზმი“, ინტერ აღია, მოიცავს ახალი ჩანაწერით მოცემულ პირთა ნაწილს, შესაბამისად, მათთვის პრობლემურია ძალადაკარგულად ცნობილი ნორმის ახალი რედაქციის შინაარსიც“¹⁰. საკონსტიტუციო სასამართლომ გაუქმებულ ნორმაზე მსჯელობის გაგრძელებამდე ყურადღება მიაქცია იმ ფაქტს, რომ სადავო ნორმაში ცვლილებები განხორციელდა საქმის არსებითად მიღების შემდგომ. ნორმის ახალი რედაქციით კვლავ იდგა ის პრობლემა, რომელსაც მოსარჩელე მხარე კონსტიტუციის მეორე თავით გათვალისწინებული უფლებების დარღვევად მიიჩნევდა.

საკონსტიტუციო სასამართლომ არაერთხელ აღუნიშნავს, რომ „მხოლოდ მოქმედი ნორმა შეიძლება წარმოშობდეს ადამიანის კონსტიტუციით გარანტირებული უფლების დარღვევის რისკს“¹¹. თუმცა სადავო ნორმის ძალადაკარგულად ცნობამ ყველა შემთხვევაში შეიძლება არ გამოიწვიოს სადავოდ გამხდარი ნორმატიული შინაარსის გაუქმება. ნორმის გაუქმების შემდეგ იგი შეიძლება ჩანაცვლდეს ისეთი დებულებით, რომელიც სრულად ან ნაწილობრივ შეინარჩუნებს მოსარჩელის მიერ სადავოდ გამხდარ ნორმატიულ შინაარსს.

სასამართლომ აღნიშნა, რომ ნორმის ძალადაკარგულად ცნობის შემთხვევაში საქმის განხილვის ავტომატური შეწყვეტა გამოიწვევს კონსტიტუციური კონტროლის აბსოლუტურ დამოკიდებულებას სამართალშემოქმედების დინამიკურ პროცესზე, რამაც შესაძლებელია არაგონივრულად გაართულოს საკონსტიტუციო სასამართლოში უფლების დაცვა და დაუშვას სამართალშემოქმედებითი პროცესით ბოროტად სარგებლობის შესაძლებლობა, ეს კი უარყოფითად აისახება კონსტიტუციის მეორე თავით გარანტირებული უფლებების ეფექტიან უზრუნველყოფაზე. „საკონსტიტუციო სამართალწარმოების შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-13 მუხლის მე-6 პუნქტის მიზანია, არ მისცეს სამართალშემოქმედს შესაძლებლობა, ბოროტად ისარგებლოს სამართალშემოქმედებითი პროცესით¹².

¹⁰ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2014 წლის 4 თებერვლის N2/1/536 გადაწყვეტილება საქმეზე „საქართველოს მოქალაქეები – ლევან ასათიანი, ირაკლი ვაჭარაძე, ლევან ბერიანიძე, ბექა ბურაშვილი და გოჩა გაბოძე საქართველოს შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის მინისტრის წინააღმდეგ“.

¹¹ საკონსტიტუციო სასამართლოს 2010 წლის 28 დეკემბრის N1/494 განჩინება საქმეზე „საქართველოს მოქალაქე ვლადიმერ ვახანია საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“.

¹² საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2008 წლის 23 დეკემბრის N1/1/386 განჩინება საქმეზე „საქართველოს მოქალაქეები – შალვა ნათელაშვილი და გიორგი გუგავა საქართველოს ენერგეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის წინააღმდეგ“.

საკონსტიტუციო სასამართლომ 2014 წლის 4 თებერვლის გადაწყვეტილებაში აღნიშნა, რომ ნორმის ახალი რედაქცია გარკვეულწილად იმეორებს ძველი რედაქციის ნორმატიულ შინაარსს, ამასთან, მოპასუხის განმარტებები ცხადყოფს, რომ სადავო ნორმის ამ შინაარსის მიმართ სამართალშემოქმედის დამოკიდებულება არ შეცვლილა და კვლავაც არსებობს იმავე საფუძველზე მოსარჩელეთა უფლებების დარღვევის რისკი¹³. საკონსტიტუციო სასამართლო შეზღუდულია დავის ფარგლებით და, შესაბამისად, მოცემული დავის ფარგლებში ვერ იმსჯელა 2013 წლის 8 ოქტომბერს განხორციელებული ცვლილების შედეგად ჩამოყალიბებული ახალი ნორმების რედაქციებზე. მიუხედავად ამისა, მოსარჩელის მიერ სადავოდ გამხდარი ნორმის ძალადაკარგულ რედაქციაზე მსჯელობა წარმოადგენს მოსარჩელის უფლების დაცვის პრევენციულ საშუალებას, ვინაიდან „საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ“ საქართველოს ორგანული კანონის 25-ე მუხლის მე-4 და 41-ე პუნქტების მიხედვით, დაუშვებელია ისეთი სამართლებრივი აქტის მიღება, რომელიც შეიცავს იმ შინაარსის ნორმებს, რომლებიც სასამართლომ უკვე ცნო არაკონსტიტუციურად. ამასთან, თუ სასამართლო დაადგენს, რომ სადავო ნორმატიული აქტი ან მისი ნაწილი შეიცავს იმავე შინაარსის ნორმებს, რომლებიც სასამართლომ უკვე ცნო არაკონსტიტუციურად, გამოაქვს განჩინება საქმის არსებითად განსახილველად მიუღებლობისა და სადავო აქტის ან მისი ნაწილის ძალადაკარგულად ცნობის შესახებ.

ყოველივე აღნიშნულიდან გამომდინარე, საკონსტიტუციო სასამართლომ მიიჩნია, რომ კონსტიტუციური სარჩელის არ სებითად განხილვა და გადაწყვეტა განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია მოსარჩელეთა უფლებებისა და თავისუფლებების უზრუნველყოფისათვის. შესაბამისად, საკონსტიტუციო სასამართლომ იხელმძღვანელა „საკონსტიტუციო სამართალწარმოების შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-13 მუხლის მე-6 პუნქტით და გააგრძელა სამართალწარმოება სადავო აქტების 2000 წლის 5 დეკემბრისა და 2007 წლის 27 სექტემბრის რედაქციებში არსებული ტერმინის „ჰომოსექსუალიზმის“ კონსტიტუციურობის დასადგენად. საკონსტიტუციო სასამართლომ დააკმაყოფილა კონსტიტუციური სარჩელი და არაკონსტიტუციურად ცნო გასაჩივრებული აქტების სადავო სიტყვები¹⁴.

განსხვავებული სამართლებრივი შედეგი დადგა საკონსტიტუციო სასამართლოს 2014 წლის 24 ივნისის გამომცემლობების საქმეზე მიღებული გადაწყვეტილებით¹⁵. აღნიშნულ საქმეში

¹³ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2014 წლის 4 თებერვლის N2/1/536 გადაწყვეტილება საქმეზე „საქართველოს მოქალაქეები – ლევან ასათიანი, ირაკლი ვაჭარაძე, ლევან ბერიანიძე, ბექა ბურჩაშვილი და გოჩა გაბოძე საქართველოს შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის მინისტრის წინააღმდეგ“.

¹⁴ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2014 წლის 4 თებერვლის N2/1/536 გადაწყვეტილება საქმეზე „საქართველოს მოქალაქეები – ლევან ასათიანი, ირაკლი ვაჭარაძე, ლევან ბერიანიძე, ბექა ბურჩაშვილი და გოჩა გაბოძე საქართველოს შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის მინისტრის წინააღმდეგ“.

¹⁵ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2014 წლის 24 ივნისის N1/3/559 განჩინება საქმეზე „შპს „გამომცემლობა ინტელექტი“, შპს „გამომცემლობა არტანუჯი“, შპს „გამომცემლობა დიოგენე“, შპს „ლოგოს პრესი“, შპს „ბაკურ სულაკაურის გამომცემლობა“, შპს „საგამომცემლო სახლი ტრიასი“ და საქართველოს მოქალაქე ირინა რუხაძე საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების მინისტრის წინააღმდეგ“.

სადავო ნორმის ცვლილება მოხდა მანამ, სანამ საკონსტიტუციო სასამართლო მას არსებითად განსახილველად მიიღებდა. აღსანიშნავია, რომ განხორციელებული ცვლილებები არ იყო არსებითი ხასიათის, არამედ მოხდა გარკვეული სიტყვების ცვლილება, რომელიც არ იწვევდა სადავო ნორმის ნორმატიული შინაარსის პრობლემური ასპექტების გამოსწორებას¹⁶.

„საკონსტიტუციო სამართალწარმოების შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-13 მუხლის მე-2 პუნქტის თანახმად, საქმის განხილვის მომენტისათვის სადავო აქტის გაუქმება ან ძალადაკარგულად ცნობა, გარდა ამავე მუხლის მე-6 პუნქტით გათვალისწინებული შემთხვევისა, იწვევს საკონსტიტუციო სასამართლოში საქმის შეწყვეტას. ამის გათვალისწინებით, საკონსტიტუციო სასამართლომ აღნიშნა, რომ მას უნდა გადაეწყვიტა, საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების მინისტრის 2013 წლის 6 სექტემბრის N129/5 ბრძანების მიღების შემდგომ, სადავო ნორმები ძალადაკარგულად უნდა ჩაითვალოს თუ არა.

სასამართლომ აღნიშნა, რომ „ნორმატიული აქტების შესახებ“ საქართველოს კანონის 25-ე მუხლის პირველი პუნქტის „ბ“ ქვეპუნქტის თანახმად, ნორმატიული აქტი ძალას კარგავს, თუ: „მიღებულია ნორმატიული აქტი, რომელიც მას ძალადაკარგულად აცხადებს“. მოცემულ შემთხვევაში სადავო ნორმები ჩამოყალიბდა ახალი რედაქციით. საკონსტიტუციო სასამართლოს განმარტებით, სადავო ნორმებმა, რომლებიც სარჩელის შემოტანის მომენტში არსებობდნენ, შეწყვიტეს მოქმედება და მათი ჩანაცვლება მოხდა სხვა, მოქმედი ნორმებით. საკონსტიტუციო სასამართლოს განმარტებით, ნორმების ახლებურად ჩამოყალიბება ძველი ნორმის ძალადაკარგულად ცნობას თავისთავად გულისხმობს, შესაბამისად, სპეციალური მითითების საჭიროება არ არსებობს.

„საკონსტიტუციო სამართალწარმოების შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-13 მუხლის მე-2 პუნქტის თანახმად, კონსტიტუციური სარჩელის არსებითად მიღების მომენტამდე სადავო ნორმის გაუქმების ან ძალადაკარგულად ცნობის შემთხვევაში საკონსტიტუციო სასამართლოს არ ენიჭება უფლებამოსილება, შეაფასოს რა ხარისხის ცვლილება განიცადა ნორმის გასაჩივრებულმა რედაქციამ და ამის საფუძველზე გადაწყვიტოს ძალადაკარგულად ცნობილი რედაქციის არსებითად განსახილველად მიღების საკითხი. საკონსტიტუციო სასამართლოს მითითებით, „საკონსტიტუციო სამართალწარმოების შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-13 მუხლის მე-2 პუნქტის მოთხოვნით, სამართალწარმოების შესაწყვეტად საკმარისია სადავო ნორმის უფლებამოსილი ორგანოს მიერ მისი გაუქმების, ძალადაკარგულად ცნობის ფაქტი. ამასთან, საკონსტიტუციო სამართალწარმოების მარეგლამენტირებელი კანონმდებლობა არ იძლევა არც ნორმის ახალ რედაქციაზე მსჯელობის საშუალებას შესაბამისი კონსტიტუციური სარჩელის

¹⁶ ტერმინი „ცენტრი“ ჩანაცვლდა ტერმინით „სამინისტრო“. ამასთან, სიტყვები „შეთანხმებული კომისია“ ჩანაცვლდა სიტყვებით „გრიფორების კომისია“.

გარეშე. სასამართლო ვერ გადაწყვეტს იმ ნორმების კონსტიტუციურობის საკითხს, რომლებიც კონსტიტუციურ სარჩელში არ არის მოხსენიებული, მიუხედავად იმისა, მათ აქვთ თუ არა სადავოდ გამხდარი ნორმის მსგავსი შინაარსი.

გამომცემლობების საქმეზე განსხვავებული აზრი დაიწერა საკონსტიტუციო სასამართლოს მოსამართლე მაია კოპალეიშვილის მიერ¹⁷. განსხვავებული აზრი ეთმობა იმის დასაბუთებას, რომ არსებობს კონსტიტუციური სარჩელის არსებითად განსახილველად მიღების საფუძველი იმ შემთხვევაშიც კი, თუკი ნორმა საქმის არსებითად განსახილველად მიღებამდე შეიცვალა.

მოსამართლე მაია კოპალეიშვილის მოსაზრებით, „საკონსტიტუციო სამართალწარმოების შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-13 მუხლის მე-2 პუნქტის მიზანია, მოსარჩელის მიერ სადავოდ გამხდარი მოქმედი სამართლებრივი ნორმების საქართველოს კონსტიტუციასთან შესაბამისობის შემოწმებისას, უზრუნველყოს საკონსტიტუციო სამართალწარმოების ეფექტიანობა და ეკონომიურობა. ძალადაკარგულ ან გაუქმებულ ნორმაზე მსჯელობა, კანონით განსაზღვრული გამონაკლისის გარდა, არ ემსახურება საკონსტიტუციო სამართალწარმოების მიზნებს. ამგვარად, ხსენებულ ნორმაში ტერმინები „ძალადაკარგულად გამოცხადება ან გაუქმება უნდა განიმარტოს იმის გათვალისწინებით, თუ რა ნორმატიული შინაარსის გამომხატველია სადავო ნორმა მასში განხორციელებული ცვლილებების შემდეგ“.

მოსამართლე მაია კოპალეიშვილის მოსაზრებით, „საკონსტიტუციო სამართალწარმოების მიზნებისათვის სადავო აქტი ძალადაკარგული ან გაუქმებულია მაშინ, როდესაც ის აღარ არსებობს იმ ნორმატიული შინაარსით, რა შინაარსითაც მოსარჩელე ხდის სადავოდ მის კონსტიტუციურობას. ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, სადავო ნორმაში განხორციელებული ყველა სახის ცვლილება ავტომატურად არ უნდა იწვევდეს სასამართლოში საქმის შეწყვეტას და თითოეული საქმის შეფასება უნდა მოხდეს ინდივიდუალურად, იმის გათვალისწინებით, უფლებამოსილი სუბიექტის მიერ შეცვლილი თუ რედაქტირებული სადავო ნორმა ინაჩუნებს თუ არა იმავე ნორმატიულ შინაარსს“.

განსხვავებულ აზრში ნათქვამია, რომ რედაქციულმა ცვლილებამ სასამართლოში საქმის შეწყვეტა მხოლოდ იმ შემთხვევაში უნდა გამოიწვიოს, თუ დადგინდება, რომ სადავო აქტში შეტანილი ცვლილებების შედეგად გაუქმებულია სადავო ნორმის ის ნორმატიული შინაარსი, რა შინაარსიც კონსტიტუციური სარჩელით სადავოდ იყო გამხდარი¹⁸. იმ შემთხვევაში, თუ მოსარჩელეზე შეცვ-

¹⁷ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს წევრის მაია კოპალეიშვილის განსხვავებული აზრი საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს პირველი კოლეგიის 2014 წლის 24 ივნისის N1/3/559 განჩინებაზე.

¹⁸ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს წევრის მაია კოპალეიშვილის განსხვავებული აზრი საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს პირველი კოლეგიის 2014 წლის 24 ივნისის N1/3/559 განჩინებაზე.

ლილი ნორმის შინაარსის ეფექტი იქივეა, რაც სადავო ნორმაში ცვლილების შექანამდე იყო, სა-სამართლომ უნდა იმსჯელოს სადავო ნორმის კონსტიტუქიურობაზე, ვინაიდან სამართლებრივი ნორმის ქალაში ყოფნა დაქავშირებულა ამ ნორმის სამართლებრივ ზემოქმედებასთან.

III. ქალაქაქარქული ნორმის წინასწარი კონტროლის მოქლეუქი

ინდივიდების საკონსტიტუქიო სასამართლოსადმი მიმართვის მიზანი არის დარღვეული უფლებების დაქვა, აღდგენა ან უფლების სავარაუდო დარღვევის თავიდან აქილება. კანონმდებლობაში გაქეთებული ჩანაწერი ქალადაქარქულ ნორმაზე მსჯელობის შესახებ სწორედ იმ მიზანს ემსახურებოდა, რომ მომხდარიყო ადამიანის უფლებების ეფექტური დაქვა იმდაგვარად, რომ სახელმწიფოს არ ჰქონოდა მანიპულირების მექანიზმი.

ავსტრიელი იურისტის ჰანს კელზენის მოსაზრებით, ნორმა მოქმედი არის მხოლოდ მაშინ, როდესაც ის კონსტიტუქიას შეესაბამება და ნორმის მოქმედება მტკიცდება მისი კონსტიტუქიასთან შესაბამისობის დადგენით¹⁹. კელზენის მოსაზრებით, ყველაფერი რასაც საკანონმდებლო ორგანო გამოსცემს, როგორც საკანონმდებლო აქტს, კონსტიტუქიის ფარგლებში კანონად უნდა იქნეს მიჩნეული. ამასთან, სანამ ნორმა გამოცხადდება არაკონსტიტუქიურად, მანამდე არსებობს პრეზუმქცია, რომ იგი კონსტიტუქიურია.

ნორმის ქალაში ყოფნის მიზეზი უნდა იყოს კონსტიტუქია. ქალადაქარქულ ნორმაზე შეუქძლებელია ითქვას, რომ ის არის არაკონსტიტუქიური, რადგან ქალადაქარქული ნორმა სამართლებრივად არ არსებობს, შესაბამისად, მასზე რაიმე სამართლებრივი განცხადების გაქეთება შეუქძლებელია. ნორმა შეიქძლება გაუქმდეს არა მხოლოდ კონსტიტუქიით გათვალისწინებული ჩვეულებრივი პროცედურით, კერძოდ, *lex posterior derogat priori*, რაც ნიშნავს, რომ ახალი კანონი აუქმებს წინას, აგრეთვე კანონის გაუქმება შეიქძლება მოხდეს კონსტიტუქიით დადგენილი სპექიალური წესით.

ქალდაქარქული ნორმის კონსტიტუქიურობაზე მსჯელობა არ არის უცხო სხვადასხვა ქვეყნის საკონსტიტუქიო მოქლეუბისათვის ნორმის კონსტიტუქიურობის წინასწარი კონტროლის (*ex ante*) სახით. ნორმის წინასწარი კონტროლი, თავისი ბუნებით, არის აბსტრაქტული კონტროლი, რაც იმას ნიშნავს, რომ ნორმის შეფასება კონკრეტული შემთხვევის მიხედვით კი არ მოწმდება, არამედ ზოგადად²⁰. წინასწარი კონტროლის შედეგად მილებული გადაწყვეტილება შესასრულებლად არის სავალდებულო ხასიათის.

¹⁹ Kelsen H., *Pure Theory of Law*, Translated by M. Knight, Los Angeles, London, 1967, 271.
²⁰ Juliane Kokott, Martin Kaspar, “Ensuring Constitutional Efficacy”, in Michel Rosenfeldn, Andras Sajó (eds.), *Comparative Constitutional Law, the Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*, Oxford, 2012, pg. 806.

წინასწარი კონტროლისთვის ხშირ შემთხვევაში გათვალისწინებული არიან კონკრეტული მოსარჩელები. მაგალითად, მოსარჩელე მხარე შეიძლება იყოს პრეზიდენტი, მთავრობა, პარლამენტის თავჯდომარე და პარლამენტის წევრები. ეს ის პირები არიან, რომლებიც შეიმუშავენ საკანონმდებლო წინადადებას და გადასცემენ მას სპეციალურ ორგანოს კონსტიტუციასთან შესაბამისობის დასადგენად.

საფრანგეთის კონსტიტუციის 61-ე მუხლი აწესებს, რომ საკონსტიტუციო საბჭომ წინასწარი კონტროლის შედეგად გადაწყვეტილება უნდა მიიღოს ერთი თვის ვადაში, რომელიც მთავრობის მოთხოვნით შეიძლება შემცირდეს რვა დღემდე. სამართლის ექსპერტების მოსაზრებით, ასეთ მოკლე ვადაში მიღებული გადაწყვეტილება ზედაპირული იქნება²¹. გადაწყვეტილებას ნორმის კონსტიტუციურობის შესახებ იღებს საკონსტიტუციო საბჭო. გარდა საფრანგეთისა, ნორმის წინასწარ კონტროლს ახორციელებს ავსტრია, ბულგარეთი, ჩეხეთის რესპუბლიკა, ლატვია, ლიტვა, პოლონეთი, რუმინეთი, სლოვაკეთი და ესპანეთი.

წინასწარ კონტროლს მნიშვნელოვანი წვლილი შეაქვს კონსტიტუციური ეფექტურობის გაზრდაში. კერძოდ, ამ საშუალებით შესაძლებელი ხდება, შეჩერდეს არაკონსტიტუციური აქტის მიღება, სანამ დადგება კონკრეტული ზიანის ფაქტი²². თუმცა ასევე აღსანიშნავია, რომ ex ante კონტროლი შეიძლება პრობლემას წარმოადგენდეს პოლიტიკური პროცესებისათვის. ხშირად სახელმწიფოებიც ამ არგუმენტის გამო უარს ამბობენ ნორმის პრევენციულ კონტროლზე, რადგან ასეთ შემთხვევაში სასამართლოები ჩართული არიან ყოველდღიურ პოლიტიკურ დებატებში. აღნიშნული კი წარმოშობს კონსტიტუციით გათვალისწინებულ ძალთა დაბალანსების პრობლემურ საკითხებს²³. სწორედ ეს არის ერთ-ერთი მიზეზი, რის გამოც, ამერიკის შეერთებული შტატების უზენაესმა სასამართლომ უარი თქვა, განეხორციელებინა ex ante კონტროლი, როდესაც ამის მოთხოვნა დაყენებულ იქნა ჯორჯ ვაშინგტონის მიერ.

საკონსტიტუციო საბჭოს მიერ მიღებული გადაწყვეტილების სავალდებულოობა მიანიშნებს მის როლზე და ფუნქციაზე. საბჭოს გადაწყვეტილება პოლიტიკური ძალებისათვის შესასრულებლად სავალდებულოა და არა სარეკომენდაციო ხასიათის. ამ შემთხვევაში პოლიტიკური ძალა არ არის მხოლოდ თავის მიხედულობაზე დამოკიდებული, არამედ მის მიერ წარმოებული

²¹ Juliane Kokott, Martin Kaspar, "Ensuring Constitutional Efficacy", in Michel Rosenfeldn, Andras Sajó (eds.), *Comparative Constitutional Law, the Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*, Oxford, 2012, pg. 806.

²² Juliane Kokott, Martin Kaspar, "Ensuring Constitutional Efficacy", in Michel Rosenfeldn, Andras Sajó (eds.), *Comparative Constitutional Law, the Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*, Oxford, 2012, pg. 806.

²³ Juliane Kokott, Martin Kaspar, "Ensuring Constitutional Efficacy", in Michel Rosenfeldn, Andras Sajó (eds.), *Comparative Constitutional Law, the Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*, Oxford, 2012, გვ. 807.

პოლიტიკის მეთვალყურე არის საკონსტიტუციო საბჭო. ამასთან, მხედველობაში უნდა მივიღოთ საკონსტიტუციო საბჭოს ადგილი სახელისუფლებო შტოში. საფრანგეთის კონსტიტუციის მიხედვით, საკონსტიტუციო საბჭო არ არის სასამართლო ხელისუფლების შტო და იგი არ ასრულებს მართლმსაჯულების ფუნქციას, არამედ მის მოვალეობას წარმოადგენს აღმასრულებელი და საკანონმდებლო ხელისუფლების მხრიდან წარდგენილი საკანონმდებლო წინადადების კონსტიტუციურობის შემოწმება²⁴. შესაბამისად, საკონსტიტუციო საბჭოს მიერ კონსტიტუციური მართლმსაჯულების განხორციელება არის სასამართლოს ფუნქციის ნაწილი, თუმცა ამავე დროს იგი აღმასრულებელი ხელისუფლების მკონტროლებელი ორგანოა მანამ, სანამ კანონი ძალაში შევა.

ნორმის წინასწარ კონტროლს ითვალისწინებს ასევე სერბეთის რესპუბლიკის კანონმდებლობა. კერძოდ, სერბეთის რესპუბლიკის კონსტიტუციის 169-ე და „საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ“ სერბეთის კანონის 6-ე მუხლით გათვალისწინებულია კანონის გამოქვეყნებამდე მისი კონსტიტუციურობის შემოწმება საკონსტიტუციო სასამართლოს მიერ. შესაბამისად, სერბეთის კანონმდებლობა უშვებს ნორმის კონსტიტუციურობის შეფასებას მისი ძალაში შესვლამდე. კანონი, რომელიც მიღებულია და დამოწმებულია ეროვნული ასამბლეის მდივნის მიერ, მის გამოქვეყნებამდე შეიძლება წარედგინოს საკონსტიტუციო სასამართლოს კონსტიტუციურობის შესაფასებლად. საკონსტიტუციო სასამართლო ატყობინებს სერბეთის რესპუბლიკის პრეზიდენტს იმის შესახებ, რომ ინიცირებულ იქნა გამოუქვეყნებელი კანონის კონსტიტუციურობის პროცედურები. სერბეთის პრეზიდენტისთვის შეტყობინების გაგზავნა ხდება იმ მიზეზით, რომ სწორედ პრეზიდენტი ახდენს მიღებული კანონის 15 დღის ვადაში ხელმოწერას და გამოქვეყნებას.

ასევე, სერბეთის პარლამენტის შემადგენლობის, სულ მცირე, 1/3 წევრის მიერ შეიძლება მოთხოვნილ იქნეს მიღებული, თუმცა ძალაში არშესული კანონის კონსტიტუციურობის დადგენა. აღნიშნული ინსტიტუტის მნიშვნელობას ხაზს უსვამს სერბეთის კონსტიტუციის ჩანაწერი, რომლის მიხედვითაც, გამოუქვეყნებელი ნორმის კონსტიტუციურობის დადგენის შემდგომ აღნიშნულ ნორმაზე კვლავ წარმოების დაწყება საკონსტიტუციო სასამართლოში დაუშვებელია, რადგან იგი ერთხელ უკვე ცნობილ იქნა კონსტიტუციურად/არაკონსტიტუციურად.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, ქვეყნები არა მხოლოდ გაუქმებულ ნორმაზე კონტროლის მექანიზმს ცნობენ, არამედ აუქმებელი ნორმის პრევენციულ კონტროლსაც ახდენენ. ორივე მოდელი უმოქმედო ნორმის შემოწმებას ახდენს და ადამიანის უფლებების დაცვის მექანიზმის გაძლიერებას ემსახურება. ex ante კონტროლსა და გაუქმებულ ნორმაზე სამართალწარმოების გაგრძელებას აქვს ისეთი საერთო მიზნები, როგორცაა ადამიანის უფლებების დაცვისას ზიანის მინიმალიზება და კონსტიტუციური პრინციპებით ხელისუფლების შებოჭვა.

²⁴ https://www.constituteproject.org/constitution/France_2008?lang=en.

IV. გაუქმებულ ან ძალადაკარგულ ნორმაზე სამართალწარმოების განხორციელების შედეგებითი ანალიზი

IV.1 ზოგადი მიმოხილვა

გაუქმებულ ან ძალადაკარგულ ნორმაზე სამართალწარმოების გაგრძელების მიმოხილვასთან ერთად მნიშვნელოვანია, მხედველობაში მივიღოთ საკონსტიტუციო სასამართლოების უფლებამოსილება სასარჩელო მოთხოვნის ფარგლებთან მიმართებით. შესაძლოა, სასამართლო შეზოქილი იყოს ძალადაკარგულ ნორმაზე მსჯელობის თვალსაზრისით, მაგრამ კანონმდებლობით მინიჭებული ჰქონდეს ფართო დისკრეცია სასარჩელო მოთხოვნის ფარგლებთან მიმართებაში, რაც ხშირად ხდება სადავო ნორმატიული აქტის გაუქმების შემდგომ ახალი ნორმატიული აქტის განხილვის დაწყების საფუძველი.

საკონსტიტუციო სასამართლოების გამოცდილება სხვადასხვა ქვეყანაში სასარჩელო მოთხოვნის ფარგლებთან მიმართებით განსხვავებულია. კერძოდ, სასამართლოს არ აქვს უფლება, გასცდეს მოსარჩელის მიერ წარმოდგენილი სარჩელის ფარგლებს საქართველოში, ბელგიაში, ჩეხეთში, საფრანგეთში *a posteriori* კონტროლის ფარგლებში, უნგრეთში, ლუქსემბურგში, მონტენეგროში, პოლონეთში და შვედეთში²⁵. თუმცა ზოგიერთ ქვეყანაში საკონსტიტუციო სასამართლოს აქვს უფლებამოსილება, რომ გასცდეს სასარჩელო მოთხოვნას და განიხილოს როგორც მთლიანი კანონის, ასევე გასაჩივრებულ ნორმებთან დაკავშირებული სხვა ნორმატიული აქტების კონსტიტუციურობა. ასეთი სისტემა არსებობს ალჟირში, ავსტრიაში, ბელარუსში, ბრაზილიაში, ხორვატიაში, ესტონეთში, საფრანგეთში *a priori* კონტროლის კონტექსტში, სერბეთში და სლოვაკეთში²⁶.

საკონსტიტუციო სასამართლოების პროცედურული საკითხების მოწესრიგება რიგ შემთხვევებში მიმართულია სასამართლოს გადატვირთულობის შესამცირებლად. თუმცა რიგი პროცედურული საკითხების მოწესრიგების მიხედვით და თავად სასამართლოების მიერ დამკვიდრებული პრაქტიკით შეიძლება შევაფასოთ საკონსტიტუციო სასამართლოების როლის როგორც ადამიანის უფლებების დაცვის ეფექტური მექანიზმის აღქმა ქვეყნის კონსტიტუციურ მოწყობაში. მაგალითად, საკონსტიტუციო სასამართლოების ნაწილი საჯარო ინტერესის დანახვისას აუცილებელი წესით არ წყვეტენ სამართალწარმოებას მაშინაც კი, როდესაც მოსარჩელე გაიტანს სარჩელს. ამგვარი რეგულირებები არის საკონსტიტუციო სასამართლოს ავტონომიის

²⁵ ვენეციის კომისიის დასკვნა ინდივიდუალური ხელმისაწვდომობა კონსტიტუციური მართლმსაჯულების შესახებ, სტრასბურგი, 2011, 43.

²⁶ ვენეციის კომისიის დასკვნა ინდივიდუალური ხელმისაწვდომობა კონსტიტუციური მართლმსაჯულების შესახებ, სტრასბურგი, 2011, 43.

და მისი ფუნქციის ქმედითობის გამონატყულება არა მხოლოდ კონკრეტული მოსარჩელების მიმართ, არამედ ზოგადად კონსტიტუციური სტანდარტების დამკვიდრების პროცესში.

ადამიანის უფლებების დაცვის მექანიზმის შეუფერხებლად მუშაობის თვალსაზრისით, საქართველოში ბოლო დროს განსაკუთრებით აქტუალური გახდა გაუქმებულ ან ძალადაკარგულ ნორმაზე კონსტიტუციური სამართალწარმოების საკითხი. ამ თემამ აქტუალობა ნელ-ნელა შეიძინა და საბოლოოდ საკონსტიტუციო სასამართლოში დავის საგნად იქცა. ზემოთ ნახსენები მაგალითები აჩვენებს, რომ საკონსტიტუციო სასამართლოში შესული არაერთი სადავო ნორმა პარლამენტის თუ აღმასრულებელი ხელისუფლების მიერ უქმდება ან იცვლის რედაქციას მისი არსებითად მიღებამდე.

ერთიანი გაზიარებული მოსაზრება არ არსებობს იმის შესახებ, საკონსტიტუციო სასამართლოს უნდა შეეძლოს თუ არა კონსტიტუციური სამართალწარმოების გაგრძელება, როდესაც სადავო ნორმა წყვეტს მოქმედებას და ცხადდება ძალადაკარგულად²⁷. ზოგიერთ ქვეყანაში საკონსტიტუციო სასამართლო ნორმის გაუქმებისთანავე წყვეტს სამართალწარმოებას: ავსტრიაში, ჩეხეთში²⁸, ბელარუსში, საფრანგეთში, მონტენეგროში²⁹, პორტუგალიაში, სლოვაკეთში³⁰, შვედეთში და უკრაინაში. ამასთან, სხვა ქვეყნებში საკონსტიტუციო სასამართლო აგრძელებს სამართალწარმოებას გაუქმებულ ნორმაზე და აცხადებს მას არაკონსტიტუციურად. ამგვარი კონტროლის განხორციელება წარმოადგენს სასამართლოს დისკრეციას ლიბტენშტიინში და სერბეთში. ასევე, ძალადაკარგულ ნორმაზე მსჯელობის გაგრძელება შეზღუდულია კონკრეტული შემთხვევებით პოლონეთში და ხორვატიაში, სადაც სამართალწარმოების გაგრძელება ნებადართულია, როდესაც ეს არის საჭირო ადამიანის უფლებების დარღვევის პრევენციისათვის.

IV.2 პოლონეთში, სერბეთში და ხორვატიაში გაუქმებულ ნორმაზე სამართალწარმოების გაგრძელება

ვენეციის კომისიის მიერ წარმოდგენილ დასკვნაში აღნიშნულია, რომ გაუქმებულ ნორმაზე სამართალწარმოების ერთმნიშვნელოვნად შეწყვეტა იქნებოდა არასაკმარისი ღონისძიება ადამიანის უფლებების დასაცავად კონკრეტული საკონსტიტუციო კონტროლის შემთხვევაში. ხელისუფლების შტოთა ბალანსი ადამიანის უფლებების დაცვის მიზნებისათვის ეფექტურად

²⁷ ვენეციის კომისიის დასკვნა ინდივიდუალური ხელმისაწვდომობა კონსტიტუციური მართლმსაჯულების შესახებ, სტრასბურგი, 2011, 40.

²⁸ „საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ“ ჩეხეთის კანონის 67-ე მუხლი.

²⁹ „საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ“ მონტენეგროს კანონის 65-ე მუხლი.

³⁰ სლოვაკეთის საკონსტიტუციო სასამართლომ ბოლო პერიოდში განავითარა ახალი პრაქტიკა, რომელიც განსხვავდება მისი წინა პრაქტიკისაგან, კერძოდ, საერთო სასამართლოებს შეუძლიათ, გაასაჩივრონ ნორმები, რომლებიც ძალადაკარგულად იქნა ცნობილი, თუმცა მაინც გამოიყენება კონკრეტული საქმის მიმართ.

მიიღწევა მაშინ, როდესაც საკონსტიტუციო სასამართლოს უფლებამოსილება შეზღუდულია არაგონივრულად და ხელისუფლებას რჩება მანიპულირების საშუალება. ადამიანის უფლებების დარღვევის დადგენის განმსაზღვრელი არ უნდა იყოს ნორმის პროცედურულად შეწყვეტის ფაქტი, რადგან სახელმწიფოს პასუხისმგებლობა არ შემოიფარგლება პროცედურული ქმედებებით, არამედ იგი ანგარიშვალდებულია მის მიერ სამართალშემოქმედებითი პროცესით ადამიანისთვის დამდგარი ზიანის წინაშე. რიგი ქვეყნების გამოცდილება აჩვენებს საკონსტიტუციო სასამართლოების ფართო უფლებამოსილების მნიშვნელობას გაუქმებულ ნორმაზე მსჯელობისას ადამიანის უფლებების დაცვის შედეგების თვალსაზრისით.

„საკონსტიტუციო ტრიბუნალის შესახებ“ პოლონეთის კანონის 39-ე მუხლის მე-3 პუნქტით სასამართლოს მიერ გადაწყვეტილების გამოცხადებამდე ნორმის გაუქმების შემთხვევაში, საკონსტიტუციო ტრიბუნალი არ წყვეტს საქმისწარმოებას, თუკი იგი მიიჩნევს, რომ გადაწყვეტილების გამოტანა საჭიროა ადამიანის უფლებებისა და თავისუფლებების დასაცავად³¹. აღნიშნული რეგულირება საკმარისად აღჭურავს საკონსტიტუციო სასამართლოს აღმასრულებელი ხელისუფლების პროცედურული მანიპულირებისაგან, დაიცვას ადამიანის უფლებები. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს დისკრეციული უფლებამოსილება ამ მხრივ შეზღუდულია არსებითად მიღების ეტაპით, რომლის გადაულახავობის შემთხვევაში საკონსტიტუციო სასამართლოს ერთმევა საშუალება, დაადგინოს, ადგილი აქვს თუ არა ხელისუფლების მიერ ადამიანის უფლებების დარღვევას.

სამართალწარმოების ეტაპით შეზღუდული არ არის სერბეთის საკონსტიტუციო სასამართლოც, კერძოდ, „საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ“ სერბეთის კანონის 64-ე მუხლით, თუკი კონსტიტუციური სამართალწარმოების პროცესში სადავო ნორმა ძალადაკარგულად იქნა ცნობილი გადაწყვეტილების გამოტანამდე, საკონსტიტუციო სასამართლოს შეუძლია საქმეზე სამართალწარმოების გაგრძელება და ნორმის კონსტიტუციურობის შეფასება³². გარდა ამისა, სერბეთის საკონსტიტუციო სასამართლო განიხილავს ინდივიდუალურ სამართლებრივი აქტების კონსტიტუციურობასაც. სამართალწარმოების პროცესში გაუქმებულ ინდივიდუალურ სამართლებრივ აქტზე მსჯელობის გაგრძელებას სასამართლო წყვეტს იმის მიხედვით, თუ როგორ შეიცვალა მოსარჩელის უფლებრივი მდგომარეობა სადავო აქტის გაუქმების შემდგომ. თუკი სასამართლო მიიჩნევს, რომ აქტის გაუქმების შემდგომ სადავო საკითხი მოსარჩელის მიმართ არ გამოსწორებულა, მაშინ სამართალწარმოება გაგრძელდება.

³¹ „საკონსტიტუციო ტრიბუნალის შესახებ“ პოლონეთის კანონის 39-ე მუხლის მე-3 ქვეპუნქტი. <http://trybunal.gov.pl/en/about-the-tribunal/legal-basis/the-constitutional-tribunal-act/>.

³² „საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ“ სერბეთის კანონი <http://www.ustavni.sud.rs/page/view/en-GB/237-100030/law-on-the-constitutional-court>.

ნორმების კონსტიტუციურობის შემოწმება. ძალადაკარგული ნორმის კონსტიტუციურობის შემოწმების ხანდაზმულობის ვადად განსაზღვრულია ნორმის ძალადაკარგულად გამოცხადებიდან 1 წელი³³. გარდა ამისა, ხორვატიის საკონსტიტუციო სასამართლოში მიმდინარე სამართალწარმოების დროს ხელისუფლების მიერ სადავო აქტის გაუქმების ან კანონში ცვლილებების შეტანის შემთხვევაში სასამართლო აგრძელებს სამართალწარმოებას და გამოაქვს შესაბამისი გადაწყვეტილება³⁴.

განხილული მაგალითებით, სარჩელის შემოტანის შემდგომ გაუქმებული ნორმის შემოწმების დისკრეციული უფლება მთლიანად საკონსტიტუციო სასამართლოს აქვს, რადგან იგი არის კონსტიტუციური მართლმსაჯულების განხორციელების ორგანო და პროცედურული ეტაპებით მისი შეზღუდვა მოახდენს შტოთა ბალანსის არაპროპორციულ შეზღუდვას ადამიანის უფლებების დაცვის პროცესში. უმოქმედო ნორმაზე მსჯელობა სახელმწიფოს პასუხისმგებლობისა და ანგარიშვალდებულებისთვის აუცილებელი ელემენტია. აღნიშნული მექანიზმის არარსებობა კონსტიტუციურ პრინციპებთან შეუსაბამო და ადამიანის უფლებების დაცვისათვის სამართლიანი სასამართლოს უფლების უხეში დარღვევა იქნებოდა. სახელმწიფოს პასუხისმგებლობა არა მხოლოდ პროცედურულად მოქმედი ნორმებით, არამედ მისი სამართალშემოქმედებითი საქმიანობიდან გამომდინარე ეფექტით უნდა დადგინდეს.

შემაჯავებელი შენიშვნები

ეფექტური საკონსტიტუციო მართლმსაჯულების განსახორციელებლად ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ასპექტი გაუქმებულ ნორმაზე მსჯელობის გაგრძელება შეიძლება ჩაითვალოს. დადებითი მხარეები, რომელიც ახასიათებს ჯერ კიდევ ძალაში არშესულ ან შემდგომში გაუქმებულ ნორმაზე მსჯელობას, უბიძგებს სახელმწიფოებს, რომ კანონმდებლობა მოიცვანონ კონსტიტუციურ პრინციპებთან შესაბამისობაში.

საკონსტიტუციო სასამართლოს აღნიშნული უფლებამოსილება უზრუნველყოფს აღმასრულებელი ხელისუფლებისათვის მანიპულირების ბერკეტის ჩამორთმევას. საქართველოს რეალობიდან გამომდინარე, ეს ბერკეტი მთლიანად არ არის გამოცლილი აღმასრულებელი ხელისუფლებისათვის, რადგან თუ ნორმა არსებით განხილვამდე გაუქმდა, საკონსტიტუციო სასამართლო ვერ განაგრძობს სამართალწარმოებას. ეს უბიძგებს ხელისუფლების შტოს წარმომადგენლებს,

³³ „საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ“ ხორვატიის კანონი (მიღებული 2002 წლის 3 მაისს), 56-ე მუხლის პირველი ნაწილი. <http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/6008>.

³⁴ „საკონსტიტუციო სასამართლოს შესახებ“ ხორვატიის რესპუბლიკის კანონი (მიღებული 2002 წლის 3 მაისს), 57-ე მუხლის პირველი ნაწილი. <http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/6008>.

რომ არსებით განხილვამდე სამართალწარმოების ნებისმიერ სტადიაზე შეცვალონ ნორმის რედაქცია იმდაგვარად, რომ სადავო ნორმის ნორმატიული შინაარსი არ იცვლებოდეს. ამასთან, შეცვლილ რედაქციაზე მოსარჩელის მიერ სარჩელის თავიდან შეტანა უსაფუძვლოდ ახდენს მისი უფლებების დაცვის გაჭიანურებას.

გარდა კონტროლის მექანიზმისა, გაუქმებულ ნორმაზე საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებები ქმნის ერთგვარ პრეცედენტს და სახელმძღვანელო პრინციპებს კონსტიტუციური ნორმატიული აქტების მისაღებად. ამავე დროს, საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილების უცვლელობა არის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი გარემოება, რის გამოც, გაუქმებული კანონის კონსტიტუციურობა უნდა შეფასდეს. არაკონსტიტუციურად აღიარებული ნორმის შესახებ დავა განმეორებით დაუშვებელია, რაც ბოჭავს კანონმდებელს და წინასწარ ინსტრუქციას აძლევს, რომ არ მიიღოს ისეთი ნორმა, რომელიც თავისი შინაარსით არღვევს ადამიანის უფლებებს.